

Sosyal Bilimlerde Üretim Sorunu Üzerine

Hasan Basri Yalçın¹

Foucault “İnsanlar ne yaptıklarını bilirler, neyi neden yaptıklarını da genelde bilirler, fakat bilmedikleri şey yaptıklarının yaptıklarıdır” der (Dreyfus & Robinow, 1983). Foucault ile farklı entelektüel tecrübelerden geliyor olabilirsiniz, ama bu ifadenin içerdiği doğruluk payını reddetmek oldukça güçtür.

En geniş tasvire göre insan sosyalin hem yapı taşıdır, hem ustasıdır, hem inşaatçıdır (Berger & Luckmann, 1966). Daha kısıtlayıcı tasvirlerde insan ve insan davranışları sosyal inşa eden ya da sosyal tarafından inşa edilen olarak da tanımlanır. Bu tanımlamalar ontolojik, epistemolojik ve analitik önceliklere göre farklılıklar gösterebilir. Fakat tartışılmayacak bir şey varsa o da insanın sosyal yaşam alanıyla karmaşık bir ilişkisi olduğu gerçeğidir.

İnsanoğlı eylemleriyle sosyale şekil verir ve/veya sosyalle şekillenir. Fakat sosyal olanın ne olduğuna dair sosyalle ilişkisinin nasıl olduğuna dair hala çok bilgili olduğu iddia edilemez. Neyi yaptığımız sorulduğunda davranışımızı tasvir etmekte pek güçlük çekmeyiz. İnce ayrıntılarına kadar bir sıralama çerçevesinde sunabiliriz. Neyi neden yaptığımız sorulduğunda ise tam bir açıklama getiremesek de en azından çok zaman kendimize göre bir gerekçe sunabiliriz. Belki verdiğimiz cevap klasik sosyal bilimlerde anlamında tatmin edici bir açıklama olmayabilir. Yalnızca kendimizce ürettiğimiz bir gerekçelendirme veya bir meşrulaştırma olabilir. En azından kendi iç dünyamızda anlamlandırma başarısı gösterebiliriz.

Fakat davranışlarımızın sebeplerini ve sonuçlarını başkalarıyla paylaşılabilen ve ikna edici bir biçimde açıklamak söz konusu olduğunda pek başarılı olduğumuz söylenemez. Diğer bir ifadeyle sosyal bilimlerin temel ilgi alanı olan insan davranışlarının ve ilişkilerinin sebep ve sonuçlarını açıklamada süren zorluk uzun uğraşlara ve geliştirilen çok farklı yöntemlere rağmen bir türlü giderilememektedir.

Bu nedendir ki, Antik Yunan filozoflarından günümüz sosyal bilimcilerine kadar sosyal bilimlerin tümünün temel tartışma alanlarında pek değişim olmamıştır ve üretilen cevaplar her zaman tartışmalıdır. Eflatun en iyi devleti kurmak isterken neyin adil olup olmadığına cevap arıyordu. Aynı soruyu modern zamanların filozofları da ideologları da farklı perspektiflerden cevaplamaya çalıştı. 21. Yüzyılı neredeyse muzaffer tek ideoloji olarak

¹ İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, hasan.yalcin@iszu.edu.tr

karşıladığı iddiasındaki liberalizmin önemli temsilcileri bile halen kendi aralarında da olsa aynı konuyu tartışmakta ve farklı cevaplar üretmektedir. Bu meselenin felsefi bir zeminde tartışılıyor olması nedeniyle ilerleme kaydedilememiş olması anlaşılır bir durum olabilir. Ama örneğin Thucydides'in MÖ 4. Yüzyılda savaşların doğasına dair yaptığı araştırma hala güncelliğini korumaktadır. Savaşın sebepleri ve siyasi üniteler arasında işbirliği ve çatışma gibi meseleler ele alındığında Thucydides'in aşılmış olması bir kenara birçok araştırmacı ve teorisyen hala kendisine referans vererek meşrulaştırma yoluna gitmekte.

İnsanın neyi neden yaptığı sorusu hala en temel ve en karmaşık ve anlaşılmaz meselelerden birisi olarak varlığını sürdürmektedir. Eflatun ve Herodot veya Aristo mezarlarından çıkıp gelseler insanları sosyal meselelerde halen aynı şeyleri tartışıyor olarak bulacaktır. Biraz çabayla, yeni literatüre biraz göz atarak kendilerini oldukça hızlı güncelleyebilirlerdi. Fakat Aristo'nun günümüz fiziğini anlaması neredeyse imkânsızdır. Çünkü Aristo fizik alanında bambaşka bir dünyanın insanıydı. Onun üzerinden Newton, kuantum gibi büyük sıçramalar gerçekleşmiştir. Dolayısıyla genel eğilim fen bilimleri alanlarında ciddi bir ilerlemenin mevcut olduğu yönündedir. Diğer taraftan sosyal bilimler alanında Antik filozofları şaşkına çevirecek bir değişimden ve ilerlemeden maalesef ki söz edilemez.

Bunun nedenleri üzerinde durulabilir ama bu başlı başına bir çalışmanın konusudur. "Tanrının neden kolay soruları fizikçilere verdiği" dair belli bir külliyat zaten mevcuttur (Bernstein, et al., 2000). Burada dikkat çekilmek istenen mesele bu değil, sosyal bilimlerde modern zamanlar da dâhil olmak üzere göze çarpan bir ilerleme kaydedilememiş olması gerçeğinin tespitidir. Burada amaç sosyal bilimlerin fen bilimlerinden daha değersiz ya da daha az kullanışlı olup olmadığı meselesine bir sosyal bilimcinin vereceği cevabı üretmek değildir (Machlup, 1961). Maksat sosyal yaşam içerisinde gerçekleşen olayların sebep ve sonuçlarına dair daha kapsamlı ve bütünlüklü cevaplar üretebilme yetim�e katkı sunmaktır.

Sosyal Bilimlerdeki yetersiz bulunan gelişme ve ilerlemeye verilen tepki çok kaba hatlarıyla iki şekilde tezahür etmiş olarak görülebilir. Birincisi disiplinler halinde kutuplaşarak her alanın kendisini izole etmesi durumudur. İkincisi ise her şeyi aşan bir eklektisizm gayreti olarak adlandırılabilir.

Birinci durumda sosyal bilimcilerin kendi çalışma alanlarının temel varsayımlarını sosyale ait tek ve geçerli varsayımlar olarak görmeleri veya en azından öyleymiş gibi davranmaları nedeniyle sosyal disiplinler kendi içlerinde sonsuz döngüler üreterek zihnimizi açmak yerine daha da kısırlaştırmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan mesele sosyal bilimlerin farklı alanlarında uzmanlaşmış araştırmacıların insanın sosyal içindeki davranışlarını

açıklamaktan ziyade herhangi bir aktörün kendi izole ve varsayılmış alanındaki davranışlarını parçalı biçimde açıklamasıdır. Bu açıklama biçimi parçalıdır çünkü esasında sosyal olanın ancak bir kısmını görmekte ve göstermektedir. Sosyal olanın içerisinde ancak politik olanla yetinen bir açıklama siyasi olanı doğuran daha genel sosyal temelleri görme zorluğu yaşamakta ve siyasi olanı temelmiş gibi göstermektedir. Hâlbuki hepimiz biliriz ki, her türlü siyasal eylem ekonomik, kültürel, ahlaki ve benzeri birçok etkenle etkileşime girerek birlikte sosyal bütünü oluşturur ve bütünlüyle etkileşim içerisinde. Siyasi bir davranışın pek tabii ki ekonomik temelleri olabilir veya kültürel bir faaliyetin pek tabii ki siyasal etkenleri olabilir. Bunun göz ardı edildiği durumlarda disiplinler kendi temel varsayımlarına hapsolarak toplumsal olaylara yönelik bütüncül açıklamalar geliştirmede güçlük çekmekte ve bu izolasyon hali kendini sürekli ve yeniden üretmektedir.

Belki buna bir cevap olarak düşünülen, günümüzde yaygınca kullanılan disiplinler-arası veya çok-disiplinli çalışma alanları gibi kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır. Bu ikinci durumda ise her türlü sosyal açıklamayı bir baskete doldurarak multi-disipliner ya da interdisipliner adı altında eklektik tasvirler üretilmektedir. Böylesi bir yaklaşım farklı disiplinler arasındaki duvarları kaldırmaya çalışırken bir yandan da farklı ontolojik ve epistemolojik tutumları da bünyesinde eritmeye eğilimlidir. Bu tür çalışmalar da kıymetli olmasına rağmen hangi faktörün diğerlerine oranla daha kuvvetli olduğuna dair fikir vermekten ziyade sosyal dünyayı yeniden resmetmekte ve onu açıklamaya dair çabamızı boşa çıkarmaktadır. Yani birinci durumda keskin bir uzaklaşma meydana gelirken ikinci durumda içinden çıkılmaz bir karmaşa üretilmektedir.

Tam bu noktada İSZÜ Sosyal Bilimler Dergisi her türlü spekülasyona açık bir tartışma alanı olarak mümkünse farklı sosyal bilim perspektiflerini birbirleriyle kıyaslama imkânı sunmayı amaçlamaktadır. Belki hiçbir zaman tek bir faktör tüm toplumsal açıklamaya yetmeyecektir. Ama böyle bir yaklaşım en azından sosyal alanındaki iddiayı diğer alanlarla ilişkilendirme ve mukayese etme şansı vererek tüm toplumsal alanlara dair bilgimizi artırabilir. Böyle bir mantık çerçevesinde sosyal bilimlerin alanına katkı sunma gayreti gösterecek olan İSZÜ Sosyal Bilimler dergisi sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinden çalışmaları toplayacak ve bunlar arasında rekabetçi bir ilişki kurmaya çalışacaktır. Böylesi bir çaba esasında sosyal teori alanını desteklemek anlamına gelecektir.

Fakat burada ihtimal dâhilinde olabilecek birkaç yanlış anlamayı düzeltmek gerekebilir. Dergi ne sadece teorik ne de sadece ampirik çalışmalara kaynaklık edecektir. Teorik ile ampirik arasındaki ilişkiyi dinamik bir biçimde tasvir ederek, bu iki tarzdan da faydalanma yoluna gidecektir. Dolayısıyla bu dergide teorik hatta meta-teorik yoğunlukta

çalışmalar yayınlanabileceği gibi aynı şekilde sadece ölçüm boyutuna yönelen ampirik çalışmalara da yer verilecektir.

Bir diğer mesele de farklı sosyal bilimler disiplinleri arasındaki ilişkiyle alakalıdır. Dergi temelde sosyal teori tartışmalarında farklı disiplinlerin ilişkiye geçişini verme maksadı taşısa da, dergiye katkı sunan yazarların sosyal bilimlerin her disiplinine hâkim olmaları gerektiği gibi ulaşılabilir bir hedef koymaktan da kaçınılmazdır. Ortaya çıkarılması planlanan ürün sosyal bilimler alanındaki akademik camiada disiplinler-arası uyumluluğu canlı tutmak ve farklı disiplinlerce kullanılagelmiş farklı faktörlerin birbirleriyle olan ilişkisinin tartışılmasını sağlamaktır.

Eğer temelde güdülen amaç insanoğlunun toplumsal yaşam içerisinde davranış kalıplarını anlamak ve açıklamaksa, sosyal bilimlerin farklı alanlarını birbirleriyle ilişkilendirebiliyor olmak gereklidir. Ancak bunun yolu ne izolasyon ne de eklektisizmden geçer. Sosyal bilimciler sosyal davranış kalıplarına dair ilerleme kaydetmek istiyorsa, kendi disiplinleri içerisinde ürettikleri açıklamaların diğer disiplinlerle ilişkisini cesurca kurabilmeli fakat aynı zamanda sosyal davranışın sebebi her türlü sosyal faktör olabilir kolaycılığında da uzak durabilmelidir.

Burada dile getirilen iddialar dergiye katkı yapacak olan yazarları sınırlandırmamalıdır. Derginin bu iddiaları kabullenmeyen çalışmalarını değerlendirmeyeceği gibi bir varsayım da üretilmemelidir. Aksine bunlar biraz önce belirtildiği üzere tartışmayı ve rekabeti körükleyecek cesur önermeler olarak kabul edilmelidir. Eğer dergi disiplinli ve bilinçli bir rekabeti üretmek istiyorsa, öncelikle bu tür varsayımların bile sorgulanabiliyor olması gerçeğine açık olmalıdır. Dolayısıyla derginin belirlediği amaç ve kapsamı hedef alan eleştiriler özellikle derginin sağlığı için oldukça önemlidir ve özendirilmektedir. Bu kısa giriş bir son değil aksine bir tartışmanın başlangıcı olmak istemektedir.

İşte bu çerçeveler esasında oluşturulan İSZU Sosyal Bilimler dergisinin bu ilk sayısı okuyucusunun karşısına çıkmaktadır. İlk adımlarında dergiye destek veren herkese yayın ekibi olarak teşekkürlerimizi bir borç biliriz. Her yeni sayıda gelişme ve katkıyı artırma umuduyla yola çıkan bu derginin beklenen hedefleri üretmesinin zamana bağlı olduğu açıktır.

Tüm bunlar akılda tutularak oluşturulan ilk sayıda farklı disiplinlerden on bir çalışmaya yer verilmiştir. Veysel Kurt tarafından sosyal bilimlerde Avrupa-merkezcilik ve bunun siyasetle olan ilişkisi incelenmektedir. Bilal Çıplak tarafından İstanbul'daki göç ve suç ilişkisi ele alınmaktadır. Ahmet Tolga Türker Türkiye Rusya yakınlaşmasının temellerini incelemekte ve ilişkinin geleceğine yönelik projeksiyonlarda bulunmaktadır. Mustafa Gökçek ise Sovyetler Birliği tarafından kurulmak istenen bir Yahudi yerleşim alanı çabasının

hikâyesini anlatmakta ve başarısızlığın sebeplerini göstermektedir. Şebnem Cansun siyasette cinsiyet kotası uygulamalarını AKP ve CHP örnekleri üzerinden incelemektedir. Hyobin Lee mesleki cinsiyet ayrımı meselesini Kore ve Japonya örnekleri üzerinden ele almaktadır. Adem Esen ve İbrahim Güney'in ortak çalışması üniversite-sanayi işbirliği üzerinedir. Ebru Kurt çalışanların örgüt kültürünü bir vakıf üniversitesi örneğinde incelemektedir. Turgay Geçer'in çalışması kredi kartı ve banka uygulamaları üzerinedir. Zehra Kılıç Özmen ilköğretim öğretmenlerinin duygusal zekâ düzeylerini ele alan bir çalışma sunmaktadır. Hikmet Savcı ve Kamil Arif Kırkıç'ın ortak çalışması tam öğrenme yönteminin kavram haritalarıyla birlikte kimya öğrencilerinin başarı düzeylerine olan katkısı ölçmektedir.

Sosyal bilimler dünyasına bir katkı olması umuduyla yola çıkan İSZÜ Sosyal Bilimler Dergisi'nin ilk sayısını okuyucusuyla baş başa bırakıyoruz.

Kaynakça

- Berger, P. L. ve Luckmann, T., 1966, *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, New York: Irvington Publishers.
- Bernstein, S., Lebow, R. N., Gross, J. ve Weber, S., 2000, "God Gave Physics the Easy Problems: Adapting Social Science to an Unpredictable World," *European Journal of International Relations*, March, 6(1): 43-76.
- Dreyfus, H. L. ve Robinow, P., 1983, *Michel Foucault beyond Structuralism and Hermeneutics*, 2nd ed. Chicago: Chicago University Press.
- Machlup, F., 1961, "Are the Social Sciences Really Inferior?" *Southern Economic Journal*, January, 27(3): 173-184.